

Slip dem ud!
- en vejledning om udeskole og naturklasser

Indholdsfortegnelse

Indledning	Side 3
Definitioner	Side 3
Udeskole	Side 4
Naturklasse	Side 5
Hvorfor naturklasse	Side 6
Hvordan etablerer du en naturklasse	Side 9
Hvor arbejder naturklassen	Side 11
Hvordan arbejder naturklassen	Side 13
Ny arbejdsform	Side 15
Netværk	Side 17
Nyttige kilder	Side 18
Nyttige adresser	Side 19

Slip dem ud!

- en vejledning om udeskole og naturklasser

Indledning

Denne vejledning giver en enkel introduktion til begreberne udeskole og naturklasse. Den beskriver overordnet hvad du som lærer eller pædagog skal overveje, hvis du gerne vil arbejde regelmæssigt med udeundervisning. Ideen er ret ny i Danmark, men den breder sig hurtigt og udvikler sig som flere og flere gør erfaringer med den. Opsøg selv mere viden i bøger, på hjemmesider (se kildelisten) og hos alle de der arbejder konkret med udeskole i dag.

Definitioner

Begreberne udeskole og naturklasse bruges ofte i flæng. Udeskole stammer fra Norge, hvor Naturklasse er en dansk opfindelse. Forskellen på de to begreber er, at naturklassen tager udgangspunkt i naturen og bruger denne som pædagogisk rum, mens udeskolen arbejder med virkeligheden mere bredt, og bruger såvel naturen, men også kulturen som pædagogisk rum. Da forskellen ikke er særlig stor, tillader vi os at bruge begge begreber hvor det passer bedst i det følgende. Nedenfor definerer nogle af ophavsmændene og -kvinderne de to begreber:

Udeskole

Arne Nikolaisen Jordet er norsk lektor ved Høgskolen i Hedmark, afdeling for læreruddannelsen i Elverum i Norge. Han har fulgt nogle af de første udeskoleforsøg i Oslo – forsøg der førte til at man i dag arbejder med udeskole på 80% af de norske skoler. Han har også skrevet bogen "Nærmiljøet som klasserom – udeskole i teori og praksis", der udkom i 1998. Her beskriver han grundtankerne bag udeskolen – og definerer begrebet således:

"Udeskole er en arbejdsmåde hvor man flytter dele af skolehverdagen ud i nærmiljøet. Udeskole indebærer dermed regelmæssig aktivitet udenfor klasselokalet. Arbejdsmetoden giver eleverne anledning til at tage alle sanserne i brug, så de får personlige og konkrete erfaringer i mødet med virkeligheden. Arbejdsmåden giver plads til faglige aktiviteter, spontan udfoldelse og leg, nysgerrig søgen, fantasi, oplevelser og socialt samvær. Udeskole handler om at aktivere alle skolefagene i en integreret undervisning hvor ude- og indeaktiviteterne har nær sammenhæng, idet eleverne lærer om virkeligheden i virkeligheden; dvs. om naturen i naturen, om samfundet i samfundet og om nærmiljøet i nærmiljøet".

Naturklasse

Anne Mette Kaae Petersen og Lasse Bak Sørensen har arbejdet 3 år med en naturklasse på Rødkilde Skole. Eleverne i naturklassen er blevet fulgt af et forskerhold fra Danmarks Pædagogiske Universitet og Københavns Universitet.

Anne Mette Kaae Petersen og Lasse Bak Sørensen definerer begrebet naturklasse således:

"En naturklasse er en klasse der regelmæssigt flytter undervisningen ud i naturen – f.eks. én dag om ugen året rundt. En naturklasse udnytter de mange muligheder for læring med hjerne, hjerte og krop, som det "højloftede klasseværelse" giver. En naturklasse kan arbejde med enkeltfag eller tværfagligt med emner, temaer, projekter og problemer, under alle omstændigheder hænger undervisningen i naturen og skolen sammen, så oplevelser, erfaringer og refleksion komplementerer hinanden.

Mennesker udforsker og bruger naturen, så en naturklasse møder også meteorologer, astronomer, skovarbejdere, fiskere, miljøfolk, digtere ...".

Udeskole ude og inde

Udeskole er altså ikke bare en ugentlig skovtur. Det er en pædagogisk arbejdsmetode hvor undervisningen udendørs integreres i den almindelige undervisning i klassen – og støtter og styrker denne. Eleverne afprøver den teoretiske viden og de færdigheder de får indendørs, ved at arbejde konkret med den i uderummet. De bruger fagene aktivt. De måler, beregner, saver og slår knob, for at bygge en bivuak til at overleve i. De læser og tæller og sammenligner og iagttager for at finde ud af, hvad det var for et kryb der røg i faldfælden i nat. Drivkraften er nødvendighed og nysgerrighed. Og alle fag kan inddrages – enten enkeltvis, så man arbejder koncentreret med dansk i skoven, historie i skoven eller matematik i skoven – eller i tværfaglige forløb. Det er vigtigt her at understrege at udeskole og naturklasser bruger uderummet som pædagogisk rum for alle fag – ikke bare biologi eller natur/teknik.

To klasseværelser

Naturklassen har mindst to klasseværelser:

- et grønt klasseværelse ude, dvs. et fast naturområde som eleverne kender og følger over året – f.eks. en skoleskov
- et klasseværelse inde der er indrettet til fortælling, undersøgelse og bearbejdning, med elevernes samlinger, kunstværker, noter, lupper, opslagsbøger osv
- Og derudover af natur og kultur i skolens nære omgivelser

Hvorfor naturklasse

Hver dag kan vi læse nye undersøgelser om for fede børn, børn med indlæringsproblemer, dårlig motorik, astma, allergi, stressede, stillesiddende computer og TV-børn osv. Flere undersøgelser – og mange erfaringer – viser at børn har godt af at blive undervist regelmæssigt udendørs.

Her er 10 gode grunde til at arbejde ude med eleverne – og måske komme ovenstående problemer i møde:

1. Bedre faglighed:

Alle fag kan flyttes ud i naturen. Sammenhængen mellem oplevelse og handling i uderummet - og teoretisk tilegnelse og forståelse i klasseværelset fører ifølge hjerneforsker Kjeld Fredens til en hel faglig læring.

2. Bedre læring:

Koncentration og evnen til at fastholde opmærksomheden er to basale elementer i det at lære. Erfaringer fra Norge og fra den svenske undersøgelse "Ute på dagis" viser at begge egenskaber er bedre udviklede hos børn der undervises regelmæssigt i naturen. I naturen er elevernes undren og nysgerrighed ofte drivkraften for læring.

3. Undervisningsdifferentiering:

Udforskning af naturen og de nære omgivelser er aldrig en afgrænset opgave. Eleverne kan blive ved at grave dybere, og svar kan søges på mange planer. Ved at bruge naturen som læringsrum får man en enkel og dynamisk differentiering af undervisningen.

4. Bedre forståelse af naturen, naturfag og miljø:

Elever der regelmæssigt iagttager, undersøger og arbejder i naturen, får en grundlæggende viden om natur og miljø der bygger på deres egne erfaringer. Nogle af dem vil måske også udvikle øget ansvarlighed overfor natur og miljø.

5. Bedre sundhed:

En undersøgelse af en naturklasse på Rødkilde Skole viser at eleverne bevæger sig dobbelt så meget på en skoledag i skoven som på en skoledag i skolen.

Udeundervisning kan være med til at give eleverne gode motions- og friluftsvaner der kan lægge grunden til en sund krop hele livet.

6. Bedre motorik:

I naturen er bevægelse i uvejsomt terræn, løb, balancegang, klatring og arbejde med bål, kniv og økse med til at træne og udvikle elevernes motoriske færdigheder og mod.

7. Flere læringsstile:

I naturen har eleverne mulighed for at bruge mere individuelle læringsstile, og udforske og styrke flere sider af sig selv. De lærer gennem flere kanaler, "med hånd og ånd" som Grundtvig formulerede det, med "de mange intelligenser" som Howard Gardener senere udtrykte – eller ved at arbejde med "det hele menneske" som det er formuleret i det norske læreplanværk L97.

8. Bedre social forståelse:

I naturen brydes den typiske klasse ofte op i mindre grupper der arbejder selvstændigt i landskabet. Her er plads til alle, og ofte brug for mange flere forskellige evner end i den traditionelle undervisning. Det giver eleverne større forståelse og respekt for hinandens evner og forskellighed, og er et fint redskab hvis man vil arbejde med klassens sociale struktur og f.eks. mobning.

9. Bedre forankring i lokalområdet:

Udeundervisning bygger på elevernes udforskning af natur, kultur og erhverv i de nære omgivelser. Herved forankrer eleverne sig selv i deres eget område, ved at lære steder og mennesker at kende.

10. Flere direkte oplevelser:

I en tid hvor skærmoplevelser kan dominere børns liv, er det vigtigt at fastholde børn og unge i den virkelige, stormomsuste, vidunderligt smukke verden – og alt det man kan gøre i den.

Hvordan etablerer du en naturklasse

Lasse Bak Sørensen og Anne Mette Kaae Petersen har arbejdet tre år med Naturklassen på Rødkilde Skole. De kommer med følgende gode råd, til de der vil etablere en naturklasse:

1. "Hele skolens projekt"

Naturklasseprojektet skal helst være hele skolens projekt. I skal have en ledelse der kan se perspektivet i projektet, og som er villig til at sætte ekstra tid og ressourcer af til, at I arbejder med naturklassen. Det kan være lettere at opnå, hvis der er flere klasser med. Naturklassen bør give noget igen, f.eks. spændende grydeklare undervisningsforløb til andre lærere og klasser, positiv omtale i pressen, glade og sunde børn og etablering af et naturområde som hele skolen kan bruge".

2. "Vær to"

Det er en god ide at være to lærere om naturklassen – både for samarbejdets skyld, men også af sikkerhedsmæssige grunde. Vi har til dato ikke haft skader i skoven som nødvendiggjorde to lærere, men det giver tryghed at vide at den ene lærer kan gå fra med en tilskadekommet elev, hvis uheldet skulle være ude. Det er også rart at være to lærere, hvis I er nødt til at transportere jer ud i naturen med bus og tog".

3. "Lyst hos lærerne"

Lærernes begejstring er den vigtigste forudsætning for projektets succes. Naturfaglig ekspertise er ikke et must – den vil komme med tiden. Tag udgangspunkt i jeres fag, det I selv er gode til – og det I synes er sjovt".

4. "Lyst hos elever og forældre"

I skal finde en klasse, hvor både elever og forældre har lyst til at afprøve ideen med udeskole. Ideen sælger nok ikke sig selv til forældrene, så I skal være fagligt godt klædt på før I foreslår den. Inddrag forældre så meget som muligt i projektet. Vi tror at 2. til 5. klasse får mest ud af at være naturklasse. Elevernes naturglæde- og interesse har en tendens til at falde fra og med 6. klasse".

5. "Klæd jer på efter vejret

Hvis I vil være naturklasse hele året rundt (og det kan der gives mange gode grunde til), skal I være dygtige til at tænke forholdsregler mod kulde ind i jeres undervisning. Tøjet er vigtigt – masser af bevægelse er endnu vigtigere. Inddrag igen forældrene – og få dem til at finde noget godt tøj frem til eleverne der passer til forholdene. Og sørg for at I selv har noget ordentligt felttøj".

6. "Fast område

I skal have et naturområde som er jeres eget og som I kan lære at kende og vende tilbage til (se mere nedenfor). En bålplads er god at have".

7. "God tid

I må absolut ikke have mindre end tre hele klokketimer i naturen (helst flere). Naturdagen skal bl.a. adskille sig fra skolehverdagen ved at hver enkelt elev har tid nok til fordybelse og oplevelse".

Hvor arbejder naturklassen

Naturklassen arbejder i et naturområde i nærheden af skolen. Området skal helst være fast, så lærere og elever kan etablere sig, og følge det over året og årene. Området må ikke være længere væk end at klassen kan nå det med enkle transportmidler – gåben, cykler, bus eller tog. Hvis skolen har et naturområde eller en have i umiddelbar nærhed, kan det også fint bruges. For byskoler er parker og offentlige haver måske også en mulighed.

Hvordan finder I et naturområde

- Skov- og Naturstyrelsen og Dansk Skovforening inviterer via Skoven i Skolen skolerne til at etablere skoleskove. På www.skoven-i-skolen.dk kan du finde en lang række skovdistrikter som du kan kontakte – og høre nærmere om mulighederne for at få et lille skovområde stillet til rådighed. Se under Danmark Rundt/Skoleskove.
- Det er også en god ide at bruge lokale kontakter. Forældre og andre folk i området kan måske hjælpe ved at stille et mindre naturområde til rådighed for skolen.
- Rundt omkring København har Københavns Kommune og Skov- og Naturstyrelsen etableret ni *Økobaser* som bruges af skoler fra København.
- I Ålborg er Kommunen ved at etablere en række naturområder for alle skoler i kommunen. Her kalder man områderne for Udgårde.
- Måske kan jeres kommune også stille arealer til rådighed. I byerne kan parker og store haver også fint bruges.

Navn

Giv jeres område et navn. Der findes en masse navne for den slags områder – Skoleskoven, Økobasen, Lejrpladsen, Udgården. Find selv på et der passer jer.

Indretning

Indret naturområdet sammen med eleverne, og lær dem hvordan de skal færdes, så de tager vare på jeres område. Aftal med skovejeren hvordan I må bruge skoven – og indret jer grundlæggende kun med det mest nødvendige. Her er forskellige ideer:

- en hyggelig bålplads – og ret til at sanke brænde.
- en stak rafter – så kan man bygge lidt af hvert og pille det fra hinanden igen.
- evt. lov til at overnatte.
- evt. fuglekasser eller foderbræt til fugle.
- evt. en lille vejstation.
- evt. et materialedpot – en kasse med hængelås på, eller en skurvogn.
- evt. et lille læskjul.

Naturklassen indendørs

Naturklassen arbejder også indendørs – i klasselokalet. Alt det eleverne samler skal kunne undersøges, bearbejdes og gemmes herinde. Klassen skal indrettes så der er plads til elevernes samlinger, tegninger, drager, fotoserier, kunst, spiringsforsøg, opslagsbøger, lupper osv.

Hele verden

Ud over det faste naturområde har naturklassen teoretisk hele den nære verden som sin legeplads. Såvel natur og kultur i de nærmeste omgivelser kan udforskes som en del af undervisningen.

Hvordan arbejder naturklassen

Naturklassen arbejder regelmæssigt udendørs – f.eks. én dag om ugen året rundt. Denne dag er fast – og elever og forældre ved at børnene skal klædes godt på, og have mad og drikke med, så de har det godt mens de er ude.

Klar besked og god tid

Det er godt at starte dagen i klassen med at give børnene konkrete opgaver og klar besked om hvad de skal lave ude i dag. Klare opgaver er selve grundlaget for en vellykket udeskole, fordi eleverne arbejder meget mere selvstændigt. Samtidig er det selvfølgelig vigtigt at give eleverne tid og plads til deres egen udforskning og oplevelse.

Udstyr

Det behøver ikke at være udstyrstungt at arbejde med udeskole. Hver elev har selvfølgelig sin egen rygsæk med madpakke og regntøj. Derudover kan I have noget fælles udstyr. Udstyret kan ligge fast i en aflåst materialekasse som står fast i skole-skoven – men det kan også være mobilt i rygsække som eleverne bærer. Her er eksempler på forskellige rygsække der kan bruges til forskellige tider:

- Bålsæk med tændstikker, aviser og måske tørt ved.
- Knivsæk med økser, knive og save.
- Madsæk med gryder, vandflaske, saft og kopper til tilberedning af noget varmt.
- Smådyrssæk med opslagsbøger, bakker og lupper, notesbog.
- Tegnesæk med papir og tegnegrejer.
- Fuglesæk med fuglebog, kikkert, fuglemad til fodringsstedet, notesbog.
- Vejrsæk med termometer, regnmåler, vindmåler, pH-papir, notesbog.

Første del af dagen kan være knyttet til rutiner, så de der bærer bål- og kniv-sækkene straks går i gang med at tænde bål, når de når frem til pladsen - osv.

Organisering af en udedag

Dagen ude kan organiseres på forskellige måde, alt efter alderstrin, årstid og temperament. Det kan være en god ide at opbygge faste rutiner som eleverne kender og selv styrer. Her er et norsk eksempel hvor udedagen er delt i fem dele:

- 1) Første del af dagen går med at komme ud til området, tænde bål, fodre fugle, måle vejr og andre rutiner.
- 2) Anden del af dagen kan være knyttet til de opgaver som eleverne har fået hjemmefra. Efterhånden som de bliver færdige, kan de små lege selvstændigt frem til frokost.
- 3) Så er der frokost – madpakker eller fælles mad over bål.
- 4) Efter frokost samles klassen – og resultaterne fra dagens opgaver lægges frem og diskuteres. Læreren uddyber dagens tema.
- 5) Hjemme i klassen bearbejdes de indsamlede data.

Hver dag

Udeskole kan også inddrages i skolen hver eneste dag, så formiddagen f.eks. bruges til teoretisk og videns- og kompetencebaseret læring indendørs – og eftermiddagen til mere kreativ og aktivitetsbaseret læring i natur og kultur i skolens nære omgivelser.

Ny arbejdsform

I udeskolen er de faste rammer væk. Borde, bøger og computere er skiftet ud med himmel, græs og træer. Eleverne arbejder i grupper og på egen hånd. De gennemfører selvstændigt undersøgelser – og arbejder sammen om at lære. Læreren virker som vejleder og hjælper. De nye fysiske rammer gør, at tyngden af lærerens arbejde er flyttet til forberedelse, coaching og opsummering. Det er en arbejdsform som skal indøves – men som giver stor glæde, når alle er fortrolige med den.

Alle fag

Alle fag kan flyttes ud i naturen – og du kan som lærer tage udgangspunkt i dine egne fag og det du selv er god til. Tit er elevernes undren og spørgsmål også vigtige kilder til udforskning og læring.

Teori i praksis

I udeskolen kobler læreren fagets teoretiske pensum på praktiske aktiviteter i naturen. Læreren skal identificere kernen i det eleverne skal lære, og finde konkrete aktiviteter der kan anskueliggøre denne kerne for eleverne, så de selv erkender og lærer. Her kan du finde ideer og inspiration til arbejdet i naturklassen:

- Brug hinanden. Det er som sagt en god ide at være to lærere omkring en naturklasse. Det giver mulighed for feedback og sparring. Sammen kan I udvikle den udeundervisning der passer til jer, jeres elever og jeres natur. I lærerteams kan I også arbejde med flere klasser ude.
- Kontakt jeres lokale naturvejleder. Tag en eftermiddag hvor I snakker naturklasseprojektet igennem med ham eller hende og får gode råd og ideer. I kan f.eks. gennemgå jeres udeområde og dets muligheder med naturvejlederen – eller prøve konkrete aktiviteter af. På www.skoven-i-skolen.dk kan du finde en lang række naturvejledere der er parate til at indgå i et sådant samarbejde. Kig i Danmark Rundt / Kurser.

- På www.skoven-i-skolen.dk kan du finde ude-undervisningsforløb for alle fag og alle klassetrin. Forløbene følger læseplanen og giver konkrete bud på hvordan undervisning i f.eks. dansk, historie, matematik, natur/teknik mm. kan gennemføres i skoven. Forløbene kan ændres og bygges om efter behov. På www.skoven-i-skolen.dk findes også masser af let tilgængelig viden om skov og træ som kan bruges i skolen.
- På www.udeskole.dk kan har vi samlet praktiske erfaringer med planlægning og organisering af udeundervisning, didaktik for skolens fag i uderummet og teoretiske baggrundsartikler om hvorfor børn skal undervises i naturen.
- Der kommer i disse år flere nye bøger om udeundervisning hvor aktiviteter og undervisningsforløb beskrives grundigt. Især de norske bøger er fulde af konkrete og meget brugbare erfaringer fra flere år med udeskole. Se kildelisten nedenfor.

Netværk

På www.skoven-i-skolen.dk etablerer vi et kort over naturklasser og udeskoler i afsnittet Danmark Rundt. Her vil man kunne finde beskrivelser af de naturklasser vi har kunnet finde frem til, kontaktpersoner man kan spørge om konkrete erfaringer og evt. links til naturklassernes hjemmesider. Hvis du arbejder med udeskole eller etablerer en naturklasse, må du meget gerne kontakte os på info@skoven-i-skolen.dk, så jeres naturklasse kan komme med på kortet.

Nyttige kilder

Bøger

- "Nærmiljøet som klasserom – Uteskole i teori og praksis", af Arne Nikolajsen Jordet, 1998, Cappelen Akademisk forlag, Oslo.
- "Ud med skolen – i det grønne klasseværelse", af Ulla-Britt Sabroe og Per Johnsen, Alinea, 2002.
- "Fritt fram for uteskole – Lek og læring i natur- og miljøfag. Håndbok for lærere". Forfattere: Ole Chr. Damhaug, Inger Lise A. Elvehøy, Sigmund Lie, Trond Vidar Vedum og Torbjørn Ødegaard. Udkommet på Aschehoug & Co, Norge, 2001.
- "Uteskole – ei praktisk håndbok", af Marit Hebæk, Liv Sommer Holmen og Anne Retterstøl, udkommet i 2001 på N. W. Damm og Søn i Norge.
- "Besøg Naturen – børn og forældre", af Povl Egede Andersen, Komma Clausen Bøger A/S, 1991.
- "Børn, dyr & natur", af Bent Leicht Madsen, Forlaget Børn & Unge, 1988.
- "Ud i naturen – aktiviteter i de nære omgivelser", af Dorrit Hansen, Mette Aaskov Knudsen og Dorte Nielsen, Gyldendal, 1999.
- "Udendørspædagogik – boglig dannelse og sanselig erfaring", af Lars Owe Dahlgren og Anders Szczepanski, Forlaget Børn og Unge, 2001.
- Find flere referencer på www.udeskole.dk

Rapporter

- "Ute på dagis", af Patrik Grahm m.fl., Stad & Land nr. 145:1997. Distribution: Leif Olsson, Movium, Box 54, 230 53 Alnarp.
- "Elevers aktivitetsniveau på skole- og naturdage", v. studielektor Erik Mygind, Institut for Idræt, Københavns Universitet, 2002. (Også kaldet Rødkilde-rapporten).
- "Haser I skoven – en sammenlignende undersøgelse mellem børn I skovbørnehaver og børn I traditionelle børnehaver". Forskningsprojekt af læge Bente Pedersen og bevægelseskonsulent Anne Brodersen.
- Find flere rapporter på www.udeskole.dk

Netsteder

- www.skoven-i-skolen.dk
- www.udeskole.dk
- www.groen-skole.kk.dk (se under naturklasser/økobaser/rillestenen/naturklasse. Her står en masse om Naturklassen fra Rødkilde skole.)
- www.sns.dk
- www.naturnet.dk
- www.friluftstraadet.dk
- www.vildfred.dk

Nyttige adresser

Skoven i Skolen
Amalievej 20
1875 Frederiksberg C
Tlf.: 3324 4266 (Malene Bendix)
e-mail: info@skoven-i-skolen.dk
www.skoven-i-skolen.dk

De københavnske Økobaser
Københavns Kommune, Børne- og Ungdomsforvaltningen
Islands Brygge 37
2300 København S
Tlf.: 3366 4365 (Henrik Gretoft)
e-mail: hegret@buf.kk.dk
www.groen-skole.kk.dk

Skov- og Naturstyrelsen
Råstof og Friluftskontoret
Haraldsgade 53
København Ø
Tlf.: 3947 2000 (Annegrethe Munksgaard)
e-mail: sns@sns.dk
www.sns.dk (Her kan du bl.a. finde alle naturvejlederne)

Dansk Skovforening
Amalievej 20
1875 Frederiksberg C
Tlf.: 3324 4266
e-mail: info@skovforeningen.dk
www.skovforeningen.dk

Ålborg Kommune
Park og Natur
Postbox 210
Stigsborg Brygge 5
9400 N. Sundby

” Slip dem ud” er en enkel introduktion til, hvad du som lærer eller pædagog skal overveje, hvis du gerne vil arbejde med undervisning og aktiviteter i naturen.

Folderen er udgivet af Skoven i Skolen og Økobaserne i Københavns Kommune i 2003 og genoptrykt i 2006.

Forfattere: Malene Bendix og Henrik Gretoft

Fotograf: Henning Bagger og Lasse Bak Sørensen

Layout: Susanne Skavn

Folderen udgives på www.skoven-i-skolen.dk, på www.groen-skole.kk.dk og på papir.

En tak til Lasse Bak Sørensen og Anne Mette Kaa Petersen fra Rødkilde Skole for gode råd og vejledning